

Analysis of Gender Justice Discourse in Parties and Non-Governmental Organizations (NGOs) (Case Study of 1991s-2001s)

Marzieh Samaei Sahnehsaraei^{*}, Rahim Khastu^{}**

Saeed Moghimi^{*}**

Abstract

Efforts to explain the concept of "gender justice" as an alternative to gender equality in our country is commendable if it is the beginning of the elimination of discriminations. Widespread participation of women in parties and non-governmental organizations plays an effective role in political and social development and power distribution system; and it leads to the reform of the political and social structure of the country by preventing the monopoly of power.

In the present study, issue of gender justice and problems of women activists in two decades of 1991 and 2001 and the extent of their participation and mode of action in parties and NGOs have been stated; and this basic question has been answered that whether parties and NGOs suffer from gender discriminations within their structure. Qualitative and descriptive methods were used to find the answer. The results of documentary studies, coding and categorization of interviews data through MAXQDA software and using the content analysis method and Grounded theory showed that although NGOs had been in much better situation for presenting and playing the

^{*} Ph.D.student. Department of Political Science, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran,
marzie.samaei@yahoo.com

^{**} Assistant Professor, Department of Political Science, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran
(Corresponding Author), khastu.ra@gmail.com

^{***} Assistant Professor, Department of Political Science, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran,
moghimi@kiaau.ac.ir

Date received: 09/07/2023, Date of acceptance: 31/01/2024

participatory role of women, but existence of gender justice within the country's civil institutions, especially political parties, is still far from the desired level.

Keywords: gender justice, gender discrimination, women participation, parties, non-governmental organizations (NGOs).

Introduction

There are many narratives about equality in rights and justice in the participation of men and women. Equality, like justice, is one of the fundamental values of human societies. However, when we get into the details, there is not much agreement about the meaning of justice or equality, and where there is some agreements, we will find only an illusionary appearance that only seeks to resolve difference of opinions. As even among women, we face biased readings of equality in favor of men. With its long history, our country has seen huge changes in the presence of women in society. But what we are looking for in this research is to investigate the facts and sayings of the observance or non-observance of gender justice in parties and NGOs in the two decades of 1370 and 1380.

Materials & methods

The political and civil demands of Iranian women show that they are looking for an Iranian and national-Islamic narrative of feminism. Since we consider Islam as a dynamic and inclusive religion, then there is a capacity in its religious texts to retake the lost rights of women by reading it correctly. Also, study of the level of political and social participation of women in political parties and non-governmental organizations, which is directly related to the issue of hierarchical marginalization of women in political and social issues, is one of the issues raised in feminist movements.

To find the answer to the main research question, qualitative and descriptive methods were used. The results of documentary studies, coding and categorization of interview data and using the method of content analysis and Grounded Theory showed that NGOs have been in a better position for the presence and role of women's participation, but the existence of gender justice within the country's civil institutions, especially political parties, is still far from the desired level.

Discussion

The defense of women's rights is not limited to certain geographical boundaries. Researchers and supporters of feminist theories and attitudes have made great efforts in

different eras in order to destroy the dominance of men and provide practical solutions. Despite the fact that these activities continued and citizenship rights equal to men were approved in most European countries, women still have a more difficult situation in accessing their rights compared to men. So there is a gap between theory and practice. The existing gap is the cause of a basic and fundamental question, why is there still no social justice? Since political parties are the guardians of democracy in many European countries, the fair participation of women in these institutions leads to the presence of women in legislative assemblies and decision-making centers, and as a result, it leads to the design of political and electoral systems that Institutionalization and transparency are promoted in them.

Sazandegi Era, with the efforts of its political actors, led to fundamental changes in the political and economic structure of the country and the emergence of a new class of demanding women and young people. The new class, which included young people and educated women, sought to form new civil institutions such as parties and NGOs in order to increase their participation in political, economic, cultural issues, etc. Therefore, Sazandegi Era can be considered as the starting point of the formation of all kinds of organizations of its modern type. Basically, the 70s and 80s are studied in this research due to the increase of women's willingness to participate in society through civil institutions such as parties and NGOs.

Conclusion

The pattern resulting from the research data through coding techniques in content analysis and after identifying and categorizing different categories shows that all the interviewees emphasize the existence of gender discrimination in both political parties and non-governmental organizations. Also, in explaining the results of the research, we divided the reasons for the existence of gender justice in parties and NGOs into two categories: external factors and internal factors. The increase in repetition of the codes obtained from the text of the opinions of the interviewees and the relationship between the main statement, i.e. the existence of discrimination in these two civil institutions, indicates the abundance of research data in favor of the existence of wider discrimination in parties.

Bibliography

The Holy Quran

Persian

Abbaszadeh, Saeedeh (2015) "A Comparative Study of Five Development Plans of the Country, on Achieving Gender Justice with Emphasis on the Status of Women's Higher Education in Iran and Its Comparison with the State of the World", *Women's Research Journal*, Spring 6, No. 1

عباس‌زاده، سعیده (۱۳۹۴) «بررسی تطبیقی پنج برنامه توسعه کشور، پیرامون دستیابی به عدالت جنسیتی با تاکید بر وضعیت آموزش عالی زنان در ایران و مقایسه آن با وضعیت جهان»، *پژوهشنامه زنان*، سال ششم بهار شماره ۱

Ahmadvand, Wali Mohammad; Khorasani, Reza; (2017) "Feasibility Study of the Party in the Islamic Republic of Iran", *Transcendent politics*, summer - No. 17, pp. 137 to 154

احمدوند، ولی محمد؛ خراسانی، رضا؛ (۱۳۹۶) «امکان‌سنجی حزب در جمهوری اسلامی ایران»، *سیاست متعالیه تابستان*، شماره ۱۷، صص ۱۳۷-۱۵۴

Alizad, Esmail, (2004-2005) A Study of the Role of Mass Media in Political Participation, Master Thesis, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabatabaei University,

عالی زاد، اسماعیل، (۱۳۸۴-۱۳۸۳) «بررسی نقش وسایل ارتباط جمعی در مشارکت سیاسی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی،

Cheraghi Koutiani, Ismail, (2014) "Iranians' Confrontation with Iranian Feminism to Islamic Feminism", *Marefat*, No. 199, pp. 31 to 48

چراغی کوتیانی، اسماعیل، (۱۳۹۳) «رویارویی ایرانیان با فمینیسم ایرانی تا فمینیسم اسلامی»، *معرفت*، شماره ۱۹۹، صص ۳۱-۴۸

Farastkhah, Maghsoud, 2022, *Research Methods in Social Sciences (with Emphasis on Based Theory) GTM Grounded Theory*, Tehran, Agah,

فراست‌خواه، مقصود، ۱۴۰۰، *روش تحقیق در علوم اجتماعی (با تاکید بر نظریه برپایه) گراند‌تئوری GTM*، تهران، آگاه،

Friedman, Jane, (2002), *Feminism*, (Firoozeh Mohajer), Second Edition, Tehran: Ashian.

فردمن، جین، (۱۳۸۱)، *فمینیسم*، فیروزه مهاجر، چاپ دوم، تهران: آشیان

Hosseinzadeh, Abolhossein; Abbasian, Hossein (2015) "Critique of the Intellectual Principles and Characteristics of Islamic Feminism", *Religious Anthropology*, Autumn and Winter, No. 34, pp. 207-222

حسین‌زاده، ابوالحسین، عباسیان، حسین (۱۳۹۴) «نقد و بررسی مبانی فکری و شاخصه‌های فمینیسم اسلامی»، *انسان پژوهی دینی، پاییز و زمستان*، شماره ۳۴، صص ۲۰۷-۲۲۸

Kadivar, Jamileh, (1997), *Woman*, first edition, Tehran: Information.

کدیور، جمیله، (۱۳۷۵)، *زن*، چاپ اول، تهران: اطلاعات.

Khalili, Mohsen (2007) "Pathology of Women's Participation in Contemporary Iranian Society", *Women's Research*, Volume 5, Number 2, P.3

181 Abstract

خلیلی، محسن (۱۳۸۶) «آسیب شناسی مشارکت زنان در جامعه معاصر ایران»، پژوهش زنان، دوره ۵، شماره ۲، ص ۳

Masoudnia, Hussein; Nazari, Mina; Mohammadifar, Nejat (2014) "A Comparative Study of the Presence of Women in the Legislature: Developments Before and After the Islamic Revolution of Iran" *Woman in Development and Politics*, Volume 11, Number 4, Winter, pp. 575-594

مسعودنیا، حسین؛ نظری، مینا؛ محمدی‌فر، نجات (۱۳۹۲) «مطالعه تطبیقی حضور زن در قوه مقننه: تحولات قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران»، زن در توسعه و سیاست، دوره ۱۱، شماره ۴، زمستان، صص ۵۷۵-۵۹۴

Michelle, Andre, (2004) *Women's Movement*, Zanjanizadeh, Homa, Mashhad, Nika Publishing

میشل، آندره، (۱۳۸۳) *جنبش زنان، زنجان‌زاده، هوما، مشهد، نشر نیکا*

Mirkhani, Ezat al-Sadat, Shakeri Golpayegani, Toobi, Badreh, Mohsen (2015), "Methodological evolution in the so-called " Islamic feminism ", gender and family studies" *Autumn and Winter - No. 3*, pp. 169-204

میرخانی، عزت السادات، شاکری گلپایگانی، طوبی، بدره، محسن (۱۳۹۳)، «تطور روش شناختی در جریان موسوم به «فمینیسم اسلامی» مطالعات جنسیت و خانواده»، شماره ۳، صص ۱۶۹ تا ۲۰۴

Mirkhani, Ezzat Sadat (2014); "Analysis of gender justice in emotional, moral and Family Economic Relations », *Woman in Culture and Art*, Spring, Volume 5 - Number 1, pp. 103 to 124

میرخانی، عزت-السادات (۱۳۹۲)؛ «تحلیل عدالت جنسیتی در مناسبات عاطفی، اخلاقی و روابط اقتصادی خانواده»، زن در فرهنگ و هنر، بهار، دوره پنجم، شماره ۱، صص ۱۰۳-۱۲۴

Mohseni, Reza Ali; Khoshfar, Gholamreza; Babaei, Ghorban Ali; Ebrahimi, Mitra (2014) "Study of Factors Affecting the Motivation of Women's Participation in Non-Governmental Organizations" *Journal of Women and Society*, Summer, Fourth Year - No. 2 ,pp 167 to 190

محسنی، رضا علی؛ خوشفر، غلامرضا؛ بابایی، قربان علی؛ ابراهیمی، میترا (۱۳۹۲) «بررسی عوامل‌های موثر بر انگیزه مشارکت زنان در سازمان‌های مردم‌نهاد»، زن و جامعه، تابستان، سال چهارم، شماره، صص ۱۶۷ تا ۱۹۰

Nozari, Hossein Ali (2002) *Political Parties and Party Systems*, Tehran: Gostareh.

نوذری، حسین‌علی (۱۳۸۱) *احزاب سیاسی و نظام‌های حزبی*، تهران: گستره.

Qaderzadeh, Omid; Rezazadeh, Fatemeh (2020) "Study of life experience and women's perception of activity and participation in civic institutions" *Sociology of social institutions in autumn and winter - No. 14* (pp 63 to 96)

قادرزاده، امید؛ رضازاده، فاطمه (۱۳۹۸) «مطالعه‌ی تجربه‌ی زیسته و درک زنان از فعالیت و مشارکت در نهادهای مدنی»، جامعه شناسی نهادهای اجتماعی، پاییز و زمستان، شماره ۱۴، صص ۶۳ - ۹۶

Qasempour, Fatemeh, Nosrat Kharazmi, Zohreh; Nosrat Kharazmi, Hananeh (2021) "Cultural Action of Women after the Islamic Revolution: A Discourse Analysis of the Claims of Islamic Feminism in

the Islamic Republic of Iran" Social Studies and Research in Iran, Winter, Volume 9 – Number 4, pp 937 to 966

قاسمپور، فاطمه، نصرت خوارزمی، زهره؛ نصرت خوارزمی، حنا (۱۳۹۹) «کنش فرهنگی زنان پس از انقلاب اسلامی: تحلیل گفتمان مطالبات فمینیسم اسلامی در جمهوری اسلامی ایران»، *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، زمستان، دوره نهم - شماره ۴، صص ۹۳۷ - ۹۶۶

Shafiee Sarvestani, Ebrahim, (2000) Currents of Defending Women's Rights in Iran, Qom, Taha Cultural Institute

شفیعی سروسستانی، ابراهیم، (۱۳۷۹)، *جریان‌های دفاع از حقوق زنان در ایران*، قم، موسسه فرهنگی طه

Shahidian, Hamed (1998) "Islamic Feminism and the Iranian Women's Movement", *Irannameh*. Autumn, No. 64, pp. 611-640

شهیدیان، حامد (۱۳۷۷)، «فمینیسم اسلامی و جنبش زنان ایران»، *ایران‌نامه*، پاییز، شماره ۶۴، صص ۶۱۱ - ۶۴۰

Zahed, Zeidollah; Nasrollahi, Zahra; Mahinizadeh, Mansour (2021) From Gender Discrimination to Equality and Economic Growth (Study of Developing Countries) *Women in Development and Politics*, No. 70 , pp. 643 to 662, Winter

زاهد، زیدالله، نصراللهی، زهرا، مهینی‌زاده، منصور (۱۳۹۹) «از تبعیض جنسیتی به سوی برابری و رشد اقتصادی (مطالعه کشورهای در حال توسعه)» *زن در توسعه و سیاست*، شماره ۷۰، صص ۶۴۳ - ۶۶۲،

English

Badran, Morgot 2002. Islamic Feminism: What 's In a Name ?, AlAhran Weekly online 569. January, in <http://www.weekly.ahram.org>

Barlas, Asma, (2002) *Believing women in Islam. unreading Partrirchal i \ Interpretations of the Quran*, University of texas press, Austin, united States of America.,

<https://moi.ir> News portal of the Ministry of Interior Last visit October 2, 2021

OSCE;(2014), *Handbook On promoting Women's Participation in Political Parties*, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights.

تحلیل گفتمان عدالت جنسیتی در احزاب و سمن‌ها (مورد مطالعه دهه‌های ۱۳۷۰-۱۳۸۰)

مرضیه سمائی صحنه سرائی*

رحیم خستو**، سعید مقیمی***

چکیده

تلاش‌ها در جهت تبیین مفهوم «عدالت جنسیتی» (Gender justice) به عنوان جایگزین برابری جنسیتی (Gender equality) در کشورمان ستودنی است اگر آغازی برای رفع تبعیض‌ها باشد. مشارکت گسترده‌ی زنان در احزاب و سازمان‌های مردم‌نهاد نقش موثری در توسعه سیاسی و اجتماعی و سیستم توزیع قدرت ایفا داشته و با جلوگیری از انحصار قدرت، منجر به اصلاح ساختار سیاسی و اجتماعی کشور می‌شوند.

در پژوهش پیش‌رو موضوع عدالت جنسیتی و مشکلات زنان کنشگر در دو دهه ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰ و میزان مشارکت و نحوه عاملیت آنها در احزاب (Political party) و سازمان‌های مردم‌نهاد (Non Governmental Organization) بیان شده است و به این پرسش اساسی پاسخ داده شد که آیا احزاب و سازمان‌های مردم‌نهاد در دامن ساختار خود دچار تبعیض‌های جنسیتی هستند؟ برای یافتن پاسخ، از روش کیفی و توصیفی سود برده شد. نتایج مطالعات اسنادی، کدگذاری و مقوله‌بندی داده‌های مصاحبه‌ها از طریق نرم افزار MAXQDA^۱ و بهره‌گیری از روش تحلیل محتوا و تئوری داده بنیاد (گراندد تئوری) (Grounded Theory) نشان داد که هر چند سازمان‌های مردم‌نهاد تا حدود بسیار زیادی برای حضور و ایفای نقش مشارکت‌جویانه زنان از

* دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی (مسائل ایران)، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران،
marzie.samaei@yahoo.com

** استادیار، گروه علوم سیاسی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران (نویسنده مسئول)،
khastu.ra@gmail.com

*** استادیار، گروه علوم سیاسی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران، moghimi@kiau.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۰۱

وضعیت بهتری برخوردار بوده‌اند اما کماکان وجود عدالت جنسیتی در درون نهادهای مدنی کشور به خصوص احزاب سیاسی با حد مطلوب، فاصله‌های فراوان دارد.

کلیدواژه‌ها: عدالت جنسیتی، تبعیض جنسیتی، مشارکت زنان، احزاب، سازمان‌های مردم‌نهاد.

۱. مقدمه و بیان مسئله

روایت‌های بسیاری در مورد برابری در حقوق و عدالت در مشارکت زنان و مردان وجود دارد. برابری نیز هم چون عدالت یکی از ارزش‌های بنیادی جوامع بشری است. با وجود آن وقتی که وارد جزئیات می‌شویم، توافق چندانی در مورد معنای عدالت یا برابری به چشم نمی‌خورد و در آنجا که وفاقی وجود دارد، صرفاً ظاهری متوهمانه خواهیم یافت که تنها به دنبال برطرف نمودن اختلاف نظر است. البته توافقی‌ها نیز بیشتر در پوشش نظریه‌هاست که پابرجاست و آنگاه که به دنبال واقعیت مفاهیم برابری و عدالت در مشارکت زنان، جوامع بشری را برمی‌رسیم، آنچه که خواهیم دید فاصله‌های بسیار آشکاری بین مضامین پرطمطراق، با واقعیات موجود است. آن‌گونه که حتی در بین طبقه‌ی زنان نیز با خوانش‌های سوگرایانه‌ای از برابری به سود مردان مواجه می‌شویم. کشورمان با تاریخ طولانی خود شاهد تغییر و تحولاتی عظیم از حضور زنان در جامعه بوده است که بیان حتی گزیده‌ای از آن نیز مستلزم سطور طولانی از کتاب‌هایی بشمار است. اما آنچه که در این پژوهش به دنبال آنیم بررسی همین واژه‌های ارزشمند و زیبا در جامعه‌ی معاصر است. بررسی واقعیت‌ها و واگویی‌ها از رعایت یا عدم رعایت عدالت جنسیتی در احزاب و سمن‌ها در دو دهه ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰.

مشارکت سیاسی در مفهوم عام خود به معنای سهم بودن افراد در سرنوشت سیاسی جامعه و یکی از ارکان اصلی توسعه‌ی سیاسی است. مشارکت سیاسی از حقوق مسلم همه‌ی شهروندان یک سرزمین است و از آنجا که نیمی از جمعیت جامعه ما را زنان تشکیل می‌دهند پس آنان نیز نیازمند شرایط برابر با مردان برای مشارکت هستند.

دفاع از حقوق زنان به مرزهای جغرافیایی خاصی محصور نمی‌شود. پژوهشگران و طرفداران نظریات و نگرش‌های فمینیستی در دورانهای مختلف به منظور از بین بردن سلطه‌ی مردان و ارائه‌ی راه‌حلی عملی، تلاش فراوان کرده‌اند. به عنوان مثال در دسامبر ۲۰۰۹ وزرای چند کشور اروپایی در آتن جمع شدند تا برای ایجاد عدالت و برابری جنسیتی و برابری تعداد نمایندگان مرد و زن در احزاب سیاسی، مشاغل سیاسی و همه‌ی سطوح تصمیم‌گیری حیات سیاسی و عمومی، همه‌ی کشورهای عضو را متعهد سازند. درست در زمانی که رسیدن

تحلیل گفتمان عدالت جنسیتی در احزاب ... (مرضیه سمائی صحنه سرائی و دیگران) ۱۸۵

به برابری جنسیتی امری به دور از ذهن بود. (OSCE, 2014: 16-45) علی‌رغم اینکه این فعالیت‌ها تداوم داشت و حقوق شهروندی برابر با مردان در اغلب کشورهای اروپایی تصویب گشت اما هم چنان و در عمل، زنان در دسترسی به حقوق خود در مقایسه با مردان شرایطی بس دشوارتر دارند. پس شکافی وجود دارد بین نظریه تا عمل. وجود شکاف موجود سبب‌ساز پرسشی اساسی و بنیادین است که چرا هنوز عدالت اجتماعی وجود ندارد؟ از آنجایی که در بسیاری از کشورهای اروپایی احزاب سیاسی دروازه‌بان و نگهبان دموکراسی هستند، مشارکت عادلانه‌ی زنان در این نهادها منجر به حضور زنان در مجالس قانون‌گذاری و مراکز تصمیم‌گیری و به تبع آن سبب طراحی نظام‌های سیاسی و انتخاباتی می‌شود که سطح نهادسازی و شفافیت در آنها ارتقاء می‌یابد.

دوره‌ی سازندگی با تلاش بازیگران سیاسی آن منجر به ایجاد تغییرات اساسی در ساختار سیاسی و اقتصادی کشور شد و ظهور طبقه‌ی جدیدی از قشر زنان و جوانان مطالبه‌گر را به دنبال داشت. طبقه‌ی جدید که شامل جوانان و زنان تحصیل کرده بود، برای افزایش مشارکت خود در موضوعات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و...، به دنبال شکل‌گیری نهادهای جدید مدنی چون احزاب و سمن‌ها بودند. (احمدوند، ۱۴۸: ۱۳۹۶) بنابراین می‌توان دوره‌ی سازندگی را نقطه‌ی شروع شکل‌گیری انواع تشکلهای از نوع مدرن آن دانست. اساساً به دلیل افزایش رغبت زنان به مشارکت در جامعه از طریق نهادهای مدنی نظیر احزاب و سمن‌ها، دهه‌های ۷۰ و ۸۰ مورد مطالعه‌ی این پژوهش است.

منقدین نسبت به وضعیت حقوق زنان در ایران معتقدند که زنان ایرانی اجازه‌ی حضور موثر را در ساختارهای تصمیم‌سازانه ندارند. آنان در مقایسه با مردان در مقیاس دسترسی به ساخت قدرت و درصد کرسی‌های پارلمانی و پست‌های مدیریتی از سهم بسیار ضعیفی برخوردارند. (مسعودنیا و دیگران، ۱۳۹۲: ۵۷۵) (خلیلی، ۱۳۸۶: ۳) گرایش زنان به سمت ایجاد تشکلهای سیاسی و اجتماعی زنانه و یا ایجاد خودجوش سازمان‌های مردمی یکی از دلایل مهم نادیده گرفتن آنان در مناسبات سیاسی و اجتماعی است. علی‌رغم مشارکت انبوه سیاسی زنان در انقلاب اسلامی، در تمام دوره‌های پس از آن، زنان از سهم متناسب نسبت به مردان، در ساخت قدرت برخوردار نشده‌اند. مشارکت سیاسی برای زنان در ایران بعد از انقلاب نیز بیش‌تر به مشارکت در سطوحی مانند شرکت در رای‌گیری تنزل یافته و در بقیه سطوح قدرت به ندرت شکل گرفته است.

وجود احزاب در کشورها به ویژه کشورهای اروپایی سیر تکامل طبیعی خود را از طریق گروه بندی‌ها، انجمن‌ها و اتحادیه‌های صنفی طی کردند و در پی آن صورت‌بندی‌های صنفی احزاب سر برآوردند و نهادینه شدند. لیکن در ایران و بسیاری از کشورهای شرقی این قاعده روال «تکامل طبیعی نهادین» خود را سپری نکرده است و احزاب در کشورمان در جریان «مبارزات صنفی - سیاسی تاریخی» به وجود نیامده‌اند و در بسیاری از موارد در نتیجه انقلاب‌ها، کودتاها، تغییر دولت‌ها و... سربرآورده‌اند. (نوذری، ۱۳۸۱: ۲۸) (OSCE, 2014:16-43)

به هر روی وجود احزاب و سازمانهای مردم‌نهاد در کشورهای اروپایی این نابرابری در تقسیم مشارکت بین زنان و مردان را مرتفع می‌نماید. حضور زنان در ارکان قدرت و احراز مناصب عالی و دولتی با حضور و قدرت آنان در احزاب سیاسی و سازمان‌های مردم‌نهاد رابطه‌ی تنگاتنگی دارد. زنان با پیوستن به ساختارهای سیاسی احزاب می‌توانند باعث دگرگونی در قوانین، اصلاح رفتارها و سلطه فرهنگ مدیریتی مردانه شوند. در ایران با توجه به اینکه مطالعه پیرامون احزاب، نظام‌های حزبی و ساختارهای حزبی هنوز شکل صحیح و منسجمی به خود نگرفته است، در خصوص تعریف و نقش احزاب نیز تصویر روشن و دقیقی وجود ندارد (احمدوند، ۱۳۹۶: ۱۳۸) (نوذری، ۱۳۸۱: ۲۶) و در خصوص مشارکت افراد در آنها با تراکم حضور مردان در احزاب و وجود همان نابرابری و تبعیض در مشارکت روبرو هستیم. دلایل متفاوتی مسبب این بی‌عدالتی و عدم تعادل است. با توجه به آسیب‌هایی که در احزاب سیاسی ایران وجود دارد این پرسش مطرح می‌شود که آیا در ساختار احزاب و سمن‌ها نیز تبعیض جنسیتی متداول است؟ با توجه به وضعیت موجود فرصت‌های جدیدی به واسطه‌ی نهادهای مدنی و غیرحکومتی به وجود آمده است که زنان خودشان مبدع و تشکیل دهنده آنها بوده‌اند تا به دور از مناسبات سیاسی، زمینه‌های حضور خود را موثرتر جلوه دهند. (قادرزاده، ۱۳۹۸: ۱۷۱-۱۸۹) در این پژوهش برآنیم تا با بررسی مشکلات و مسایل زنان کنشگر در دو دهه ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰، وجود عدالت جنسیتی را در احزاب و سازمان‌های مردم‌نهاد و چگونگی عاملیت زنان را در این نهادهای مدنی بررسی کنیم. سؤال اصلی پژوهش حاضر اینگونه صورتبندی می‌شود: آیا احزاب و سازمان‌های مردم‌نهاد در دامن ساختار خود دچار تبعیض‌های جنسیتی هستند؟

۲. پیشینه تحقیق

تا کنون آثار چندی درباره‌ی چگونگی مشارکت زنان و وجود یا عدم وجود عدالت جنسیتی یا تبعیض جنسیتی در کشورمان منتشر شده است. هم‌چنین در خصوص مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان از طریق احزاب و یا سازمان‌های مردم‌نهاد نیز مطالعاتی صورت پذیرفته است.

عالیزاده در پژوهش پایان‌نامه کارشناسی ارشد با موضوع بررسی نقش وسایل ارتباط جمعی در مشارکت سیاسی، نقش فرهنگ سیاسی در مشارکت سیاسی را مطرح ساخته است. او از طریق روش پیمایشی در شهر تهران به رابطه‌ی بین جنس و میزان مشارکت سیاسی پرداخته و نشان داده است که زنان کمتر از مردان به مشارکت سیاسی علاقه‌مند هستند. (عالی زاد، ۱۳۸۴)

هم‌چنین در میان تحقیقات انجام شده تحقیقات خانم‌ها اکرم عباسی و نسرین مصفا در موضوع مشارکت زنان در جمهوری اسلامی ایران در سالهای ۱۳۷۵-۱۳۸۶ و در دوره اصلاحات که بر اساس نظریه‌ی توانمندسازی زنان از سارا لانگه و به کمک روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است به این نتیجه می‌رسد که در دولت اصلاحات مشارکت سیاسی زنان به طور کمی افزایش ناقصی داشته است که عمدتاً در عرصه‌های خرد و میانه مدیریت سیاسی بوده است. اما به لحاظ کیفی رشد مطلوبی نداشت و مشارکت زنان در این دوره نه در سطح مردان و نه نهادینه و واقعی بوده است. نتیجه‌ی بررسی نویسندگان این بود که بعد از پیروزی انقلاب اسلامی تحولات چشمگیری در حوزه مسائل زنان رخ داده است به عنوان مثال اشاره به مقدمه‌ی قانون اساسی دارد که ضمن پرداختن به نقش زنان در شکل‌گیری انقلاب و استقرار نظام جمهوری اسلامی، به حقوق اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و... زنان نیز توجه شده است. هم‌چنین به ارتقاء سطح سواد، آموزش، امنیت و منزلت اجتماعی زنان نیز اشاره دارد. آنها با پرداختن به موضوع مشارکت زنان از نظریه توانمندسازی سارا لانگه بهره جسته و معتقدند که زنان در دگرگونی موثر در فرایند توسعه از عناصری منفعل به بازیگرانی مستقل و توانا تبدیل می‌شوند.

میرخانی در پژوهشی تحت عنوان تحلیل عدالت جنسیتی در مناسبات عاطفی، اخلاقی و اقتصادی خانواده با هدف تبیین جایگاه محوری اصل عدالت در نظام قانون‌گذاری اسلامی و تاثیر آن بر عدالت جنسیتی در روابط انسانی اعضای خانواده، عدالت جنسیتی در تفکر اسلامی را از مختصات نظام قانون‌گذاری اسلام می‌داند. او به این نتیجه می‌رسد که راهبردی سازی عدالت جنسیتی در نظام اسلامی، موقوف به تدابیر عالمانه از سوی اندیشمندان اسلامی در تبیین صحیح آن بدون افراط و تفریط می‌باشد. (میرخانی، ۱۳۹۲: ۱۶۹ تا ۲۰۴)

عباس زاده در پژوهش خود با عنوان بررسی تطبیقی پنج برنامه توسعه کشور پیرامون دست‌یابی به عدالت جنسیتی با تاکید بر وضعیت آموزش عالی زنان در ایران و مقایسه‌ی آن با وضعیت جهانی با تاکید بر عدالت جنسیتی در آموزش عالی می‌نویسد که اگرچه زنان از نظر آمارهای کمی رشد چشمگیری داشته‌اند، اما در تامین معیارهای مطلوب کیفی بازدهی مطلوبی نداشته بنابراین اثر بخشی برنامه‌های توسعه باید با حرکت به سمت الگوهای کیفی آن را جبران عالی کند. (عباس‌زاده، ۱۳۹۴: ۹۰-۱۳۰)

زاهد و دیگران در تحقیق خود به این نتیجه می‌رسند که تبعیض جنسیتی در اقتصاد نه تنها سبب نقض حقوق اساسی بشر شده بلکه می‌تواند کیفیت سرمایه‌ی انسانی و به دنبال آن کاهش رشد اقتصادی در جامعه را در چپ داشته باشد. در کشورهای در حال رشد از ۲۰۱۸-۲۰۰۰ رشد نیروی کار و باز بودن تجارت بر رشد اقتصادی تاثیر منفی و معنادار و رشد سرمایه‌گذاری بر رشد اقتصادی تاثیر مثبت و معنادار دارد. (زاهد، ۱۳۹۹: ۶۴۳ تا ۶۶۲)

به هر روی هنگام جستجو در پژوهش‌های پیشین، محدود آثاری را می‌توان یافت که عدالت جنسیتی را در احزاب و سمن‌ها پی گرفته باشند و وجود یا عدم وجود تبعیض جنسیتی را در این نهاد‌های مدنی در دو دهه‌ی ۷۰ و ۸۰ به چالش کشیده باشد. وجود مشکلات ذاتی انجام پژوهش در خصوص فعالیت‌های زنان را می‌توان یکی از دلایل این بی‌توجهی دانست و البته عدم توجه به این نکته‌ی بسیار مهم که مشارکت زنان به صورت رابطه‌ای غیرمستقیم، افقی یا موازی با حکومت، می‌تواند موازنه‌ی قدرت میان حکومت و شهروندان را تعدیل کرده و فضای مناسب‌تری را برای تامین نیازها و برآوردن انتظارات فراهم آورد. نکته‌ی مهم دیگر این پژوهش آن است که بخش مهمی از نظریات مربوط به مشارکت زنان در جامعه‌ی ما به وجه اسلامی بودن آن مرتبط است و با توجه به اینکه در سالهای اخیر اندیشه‌های نوظهوری چون فمینیسم اسلامی رخ نموده، بنا داریم تا چارچوب نظری پژوهش حاضر را در مشارکت زنان از طریق فمینیسم اسلامی پی بگیریم، از این روی پژوهش‌های اسماء بارلاس در خصوص خوانش‌های مردسالارانه از قرآن، مورد توجه این تحقیق است. او کتابش را با تکرار یک پرسش آغاز می‌کند: «آیا قرآن یک متن مردسالارانه است یا خیر؟» (Barlas, 2002: 205-206). او معتقد است که شاید از دیدگاه قرآن این یک پرسش معنی‌دار نباشد زیرا آموزه‌های آن برحسب ادعاهای نظام مردسالاری سنتی یا مدرن چارچوب بندی نشده‌اند. اما قرآن در یک نظام مردسالار نازل شده است و بعد از آن نیز توسط طرفداران نظام‌های مردسالار تفسیر شده است، پس زنان مسلمان حق دارند که خوانش‌های ظالمانه‌ی آن را به چالش بکشند. او معتقد است که آموزه‌های قرآن

ضد مردسالاری هستند و برای حمایت از این ادعا اشاره به مضامینی از قرآن دارد که چگونه حقوق والدین و همسران را نظریه‌پردازی می‌کند. «در خوانش من، معرفت‌شناسی ضد مردسالارانه‌ی قرآن را می‌توان درست همان ذات خودانشایی الهی قرارداد که نه تنها دیدگاه‌های خداوند به عنوان پدر/مذکر بلکه نظریات حق پدر و هم چنین نظریات تبعیض جنسی را رد می‌کند.» (Barlas, 2002:206). او معتقد است اصل مهم مسلمانان که خداوند هرگز به احدی ظلم نمی‌کند با تعابیر مردسالارانه از خوانش قرآن منافات دارد. جالب آنکه نتایج بررسی‌های منتقد از داده‌های این پژوهش بسیار همسو با این نظریات است.

۳. مبانی نظری تحقیق

طرد زنان از عرصه‌های سیاسی و اجتماعی با توجه به واقعیت موجود که آن‌ها نیمی از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند، موضوعی است که فلسفه‌ی سیاسی فمینیسم (Feminism) در واکنش به نابرابری‌های موجود و دفاع از مطالبه حقوق زنان مطرح نموده است. (فریدمن، ۱۳۸۱: ۵) پژوهش حاضر با توجه به اقتضاعات بومی ایران از نظریات فمینیستی از آن جهت که نظریات فمینیستی، سیاسی بوده و هدف‌شان دگرگونی در جامعه و طرح مشکلات مربوط به زنان است، بهره برده است. گرایش‌های فمینیستی رایج در جهان مانند فمینیسم لیبرال (Liberal feminism)، فمینیسم مارکسیسی (Marxist feminism)، فمینیسم رادیکال (Radical feminism)، سوسیال فمینیسم (social feminism) و فمینیسم پست مدرن (post modern feminism) سال‌های متمادی ذهن پژوهشگران را به خود مشغول داشته است و در دهه‌های اخیر فمینیسم اسلامی نیز طرفداران زیادی را جذب خود کرده است (Badran, 2002) (میشل، ۱۳۸۳: ۹۶-۱۱۷) هرچند یکی از مشکلات گفتگو در مورد فمینیسم، وجود همین گرایش‌های متفاوت و متنوع است که گاهی حتی مواضعی متعارض و متناقض نسبت به هم دارند اما در نهایت گزاره‌های مشترکی نیز در آرمان‌ها، اهداف و ایدئولوژی آن‌ها می‌توان یافت مانند: نفی تمایزهای جنسیتی، وجود تبعیض و ستم تاریخی نسبت به زنان و یا مبارزه برای برابری زنان و مردان،

البته اصطلاح فمینیسم اسلامی نه توسط طراحان آن بلکه توسط شاهدان بیرونی به این جریان داده شده است. از این رو برخی از این نواندیشان از پذیرش برچسب فمینیسم اسلامی پرهیز می‌کنند. اما از آن جا که همه‌ی آن‌ها در صدد ارائه‌ی خوانشی جدید از رویارویی اسلام با مسائل زنان هستند، با این عنوان بازشناسی می‌شوند. از جمله‌ی مهم‌ترین و اولین آثار زن‌پژوه می‌توان به کتاب «تحریر المرء و المرءة الجدید» که در اواخر قرن نوزدهم توسط قاسم امین

نویسنده‌ی مصری نوشته شده است، اشاره کرد. هم‌چنین از جمله‌ی فمینیست‌های اسلامی می‌توان از نام‌آورترین فمینیست‌های اسلامی ایرانی نظیر نیره توحیدی، اسانه نجم‌آبادی، پروین پایدار (ناهد یگانه)، هاله افشار، ژیلا شریعت پناهی و هاله سحابی و در خارج از ایران مانند فاطمه مرینیسی (Fatima Mernissi) و نوال السعداوی (Nawal EL Saadawi)، آمنه ودود (Amina Wadud) و اسماء بارلاس (Asma Barlas) نام برد. (میرخانی، ۱۳۹۴: ۱۷۰) (میرخانی، ۱۳۹۴: ۱۷۰)

با توجه به تاریخچه‌ی فعالیت‌های فمینیستی در جهان و ایران، به نظر می‌رسد که با نخله‌ای از فمینیسم با رویکردی ایرانی - اسلامی مواجه هستیم. در کشورمان به دلایلی از قبیل عملکرد ضعیف نهادهای روشنفکری و عدم تسلط آن‌ها بر ورود امواج تجددخواهانه در دوران گذار از سنت به مدرنیته، وجود جامعه‌ای مستعد در بومی‌سازی افکار غربی وارداتی، وجود تعصبات خشک مردانه در فرهنگ، و عدم درک درست از احکام دینی، شاهد بروز چالش‌های متفاوت، مبارزات و مقاومت‌های بسیار زنان در برابر استیلاي مردان بوده‌ایم. (شهیدیان، ۱۳۷۷: ۶۱۱ - ۶۴۰) (حسین زاده و دیگران، ۱۳۹۴: ۲۰۹).

بررسی‌ها نشان می‌دهد که بعد از انقلاب اسلامی، دو نخله‌ی متفاوت از طرفداران فمینیسم فعالیت می‌کنند. گروهی که فعالیت‌های فمینیسمی خود را بر پایه‌ی تفکرات فمینیسم غربی بنا نهاده‌اند و اهداف خود را در قالب ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی و سیاسی غرب دنبال می‌کنند و به دنبال حذف نهاد دین در جامعه هستند. این گروه راه حل نهایی برای زنان را روش‌های غربی می‌دانند. مانند مخالفان جمهوری اسلام، سلطنت طلبان و ... گروه دوم که آنان را فمینیست اسلامی می‌نامیم خواهان تجدید نظر در قوانین و نیز ساختار جامعه‌ی مردسالار ایرانی هستند، آنان تغییر اصلاح‌طلبانه در قوانین جمهوری اسلامی و شرایط سامان‌دهی وضعیت زنان و مردان را تنها راه رهایی زنان از جنس دوم بودن می‌دانند. آن‌ها هم‌چنین خواستار استفاده از امتیازات اجتماعی مانند حضور در پست‌های سازمانی و مدیریتی، دستمزد برابر با مردان در شرایط یکسان کار، حضور در عرصه‌های مختلف و ... می‌باشند. طرفداران این گروه، با تلاش‌های مجدانه‌ی خود توانستند تغییرات قابل توجه‌ای به نفع زنان ایجاد کنند. اما عدم وجود هم‌گرایی و بروز تشتت آرا در میان این جنبش‌ها، از دلایل عدم موفقیت آنان در نیل به اهداف ترقی‌خواهانه‌شان بوده است. (چراغی کوتیانی، ۱۳۹۳: ۴۴) (شفیعی سروستانی، ۱۳۷۹: ۶۳)

تحلیل گفتمان عدالت جنسیتی در احزاب ... (مرضیه سمائی صحنه سرائی و دیگران) ۱۹۱

مطالبات سیاسی و مدنی در کشور ایران علاوه بر تاثیرپذیری از غرب و انگاره‌ها و رویکردهای فمینیستی، از عوامل خاص داخلی و تاریخی نیز متأثر بوده است. فرهنگ ایرانی-اسلامی و چندپارگی‌های فرهنگی مربوط به آن نیز بر این رویکرد اثرگذار بوده است. زنان پژوهشگر مسلمان ایرانی به دنبال بازاندیشی در مبانی حقوقی و فقهی مربوط به خود و جستجوی معانی جدید در متون مقدس جهت بازتولید معنایی عادلانه برای بازنمایی نقش‌هایی حقیقی هستند. فاطمه قاسم‌پور به نقل از بدران ۲۰۱۳، ودود ۱۹۹۹ و احمد ۱۹۹۲ بیان می‌کند که شبهه در دانش و احکام اسلامی موجود با برجسب مردسالاری و تفاسیر مدافع حقوق زنان از ادعاهای مبنایی فمینیست‌های اسلامی می‌باشد. (قاسم‌پور و دیگران، ۱۳۹۹: ۹۳۸) فمینیست‌های مسلمان معتقدند که

دین اسلام زن و مرد را در ذات انسانی یکسان می‌شمارد و به هر دوی آن‌ها به یک چشم می‌نگرد. آن‌ها را با هم به کار و کوشش و آبادانی زمین فرا می‌خواند و مسئولیت سرپیچی و انحراف از مسیر دین را به یک اندازه بر عهده‌ی هر دوی آنان می‌داند. (کدیور، ۱۳۷۵: ۲۶)

و یا به استفاده‌ی از آیات و روایات اسلامی در اصل برابری زنان و مردان می‌توان اشاره کرد:

هر کس که عمل شایسته انجام دهد، چه مرد و چه زن و دارای ایمان به خداوند باشد، او را از زندگی پاکیزه برخوردار می‌کنیم و مزد و پاداش او را بهتر از آن چه که عمل کرده است ادا می‌کنیم (سوره مومن: ۴۰).

مسئله‌ی تحقیق پیش‌رو از طریق سیاست‌های جهانی فمینیستی قابل پیگیری است از طرفی مطالبات سیاسی و مدنی زنان ایرانی نشان می‌دهد که آنان به دنبال یک روایت ایرانی و ملی-اسلامی از فمینیسم هستند. از آنجا که دین اسلام را دینی پویا و فراگیر می‌دانیم پس در متون دینی این ظرفیت وجود دارد که با خوانش صحیح آن، از حقوق از دست رفته‌ی زنان حمایت شود. همچنین مطالعه‌ی میزان مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان در احزاب سیاسی و سازمان‌های مردم‌نهاد که با موضوع به حاشیه راندن سلسله مراتبی زنان در مسائل سیاسی و اجتماعی نیز ارتباط مستقیم دارد، از جمله مسایل مطرح در جریان فمینیستی است.

۴. مدل نظری پژوهش

الگوی منتج از داده‌های پژوهش از طریق فنون کدگذاری در تحلیل محتوا و بعد از شناسایی و دسته‌بندی مقوله‌های مختلف نشان می‌دهد که همه‌ی مصاحبه‌شوندگان بر وجود تبعیض جنسیتی در دو نهاد احزاب و سازمان‌های مردم‌نهاد تاکید دارند. هم‌چنین در تبیین نتایج حاصل از پژوهش (جدول شماره ۱) دلایل وجود عدالت جنسیتی در احزاب و سمن‌ها را به دو دسته عوامل بیرونی و عوامل درونی تقسیم کردیم (شکل شماره ۱). فزونی تکرار کدهایی که از متن نظریات مصاحبه‌شوندگان بدست آمد و ارتباط بین گزاره‌ی اصلی یعنی وجود تبعیض در این دو نهاد مدنی حکایت از فراوانی داده‌های پژوهش به نفع وجود تبعیض گسترده‌تر در احزاب است.

تحلیل گفتمان عدالت جنسیتی در احزاب ... (مرضیه سمائی صحنه سرائی و دیگران) ۱۹۳

شکل شماره یک ۱، الگوی ترسیم دلایل وجود تبعیض جنسیتی در احزاب و سمن ها

۵. روش و رویکرد تحقیق

مصاحبه، از فنون یا ابزارهای متداول جمع‌آوری داده‌های پژوهشی است. استفاده از روش مصاحبه برای جمع‌آوری داده‌ها با گسترش رویکردهای کیفی و تلفیقی در سال‌های اخیر مورد توجه خاص پژوهشگران عرصه‌ی نظری قرار گرفته است. یکی از مهم‌ترین نظریه‌های پژوهش کیفی، نظریه داده‌بنیاد است که هم ابزاری برای ایجاد نظریه و هم شیوه‌ای برای انجام پژوهش‌های کیفی است. این نظریه، رهیافتی برای بررسی نظام‌مند داده‌های کیفی نظیر مصاحبه انجام شده، با هدف تولید نظریه است. سه عنصر اساسی نظریه داده‌بنیاد، مفاهیم، مقوله‌ها و قضیه‌ها هستند. در این روش، کدگذاری نقش مهمی در عملیات پژوهش ایفا می‌کند. از طریق کدگذاری نظری به تحلیل داده‌هایی خواهیم پرداخت که به تدوین یک نظریه می‌انجامد. (فراست‌خواه، ۱۴۰۰: ۱۰-۱۰۷)

در همین راستا و در فرآیند انجام مراحل مصاحبه، بعد از انتخاب ۱۱ نفر از مصاحبه‌شوندگان زنی که سابقه‌ی حضور و فعالیت در احزاب و سازمان‌های مردم‌نهاد داشته و از همه‌ی طیف‌های سیاسی به طور مساوی انتخاب شدند، مصاحبه‌ی عمیق صورت پذیرفت. مصاحبه‌شوندگان در رده سنی متولدین ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۵ بودند. از نظر شغلی شامل نماینده سابق مجلس از شهر تهران، عضو شورای شهر تهران، استاد دانشگاه و معلم بازنشسته بودند. برخی فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی آنان عبارت بود از: عضویت در کمیسیون بانوان و جوانان شهرستان کرج، ستاد دانشجویان مسلمان، عضو حزب زنان اصلاح طلب، اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان، عضو کانون نشر اسلام، عضو جبهه پایداری، عضو اصول‌گرایان، مؤسس و رئیس فراکسیون حمایت از حقوق معلولان، مؤسس و رئیس کمیته حقوق بشر مجلس، مسئول بسیج دانشجویی در دانشگاه آزاد اسلامی کرج و مسئول بسیج دانشجویی واحد خواهران استان تهران، دبیر ستاد جذب سرمایه‌گذاری خارجی و نیز مدیر کل دفتر اجتماعی و انتخابات استان تهران، عضو مؤسس و عضو شورای مرکزی حزب اتحاد ایران اسلامی، عضو کارگزاران و... هم چنین عضویت در تشکلهای غیردولتی مردم‌نهادی نظیر حمایت از محیط زیست، حمایت از حیوانات، بنیادهای خیریه‌ی مختلف، بنیاد نیکوکاری، کانون ازدواج آسان، انجمن‌های قرآنی و جمعیت دفاع از حقوق کودکان و حمایت از زنان و... مصاحبه‌ی نیمه‌ساختار یافته‌ای ترتیب داده شد که در آن، سوال مصاحبه با توجه به سوال اصلی پژوهش از قبل مشخص، و برای تمام پاسخ‌دهندگان، پرسش مشابه طرح شد. آن‌ها آزاد بودند که به هر طریقی که می‌خواهند پاسخ دهند. سپس مقوله‌بندی، کدگذاری باز، محوری و انتخابی داده‌های

کیفی انجام پذیرفت. در هنگام تحلیل ساختاری متن نوشتاری مصاحبه‌ها، واژه‌ها، اصطلاحات و مفاهیم و میزان تکرار آنها شمارش و تحلیل شد. در تحلیل تفسیری تلاش شد تا پیام‌های نهفته در متن نوشتاری مصاحبه آشکار شود و بر اساس آن، نظریه از قبل تعیین شده توسعه یابد. در نوشتن گزارش پایانی به ربط دادن و جمع‌بندی عقاید و نظرات مصاحبه‌شوندگان همراه با ذکر نقل قول‌های مستقیم و غیر مستقیم پرداخته شده است. برای سهولت در جمع‌بندی مطالب و رعایت اصل محرمانه بودن نظرات مصاحبه‌شوندگان در ادامه‌ی فرآیند پژوهش آنان را شماره‌گذاری کرده و به منظور پایداری نتایج به دست آمده و صحت آن‌ها، از محقق دیگری نیز خواسته شد تا به بررسی یادداشت‌ها و مقوله‌بندی‌ها، با استفاده از فهرست مقوله‌ها و تحلیل‌های رایانه‌ای که در حین پژوهش انجام شده است، بپردازد (مرور هم‌تا). (فراس‌خواه، ۱۴۰۰: ۱۰-۱۰۷) در این راستا، با هدف تسهیل تجزیه و تحلیل یادداشت‌های مصاحبه و افزایش میزان دقت، از نرم افزار رایانه ای MAXQDA برای تحلیل داده‌های کیفی بهره برده شد. البته باید توجه داشت این نرم‌افزار اگر چه موجب سرعت عمل در مقوله‌بندی و تحلیل داده‌ها می‌شود، اما تعیین معنای مقوله‌ها، جست‌وجوی مضامین و روابط میان گفته‌های مصاحبه‌شوندگان و تصمیم درباره نتایج نهایی بر عهده پژوهشگر بوده است.

در خلال انجام مصاحبه‌ها و بعد از انجام یازده مصاحبه اشباع نظری در فرآیند نمونه‌گیری نظری رخ داد. نقطه‌ی اشباع نظری، کلید دستیابی به روایی و پایداری تحقیق کیفی است. نقطه اشباع نظری که در آخرین مرحله کدگذاری نظریه بنیادی، یعنی کدگذاری انتخابی، رخ داد تبیین‌کننده نظریه بنیادی بود. معیار پژوهش حاضر برای کشف رسیدن به اشباع، تکرار داده‌های قبلی بود. بدین معنی که بعد از مواجهه با داده‌هایی که مرتب تکرار می‌شدند نتایج حاصل از داده‌ها کشف شد.

۶. یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل نتایج داده‌های سوال پژوهش

سوال مصاحبه: به نظر شما با توجه به سوابق فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی‌تان در دو دهه ۷۰ و ۸۰، آیا احزاب و سازمان‌های مردم‌نهاد در دامن ساختار خود دچار تبعیض‌های جنسیتی هستند؟

بررسی وضعیت تبعیض و شکاف جنسیتی در کشورمان با توجه به داده‌های پژوهش در دو دهه‌ی ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰ شرایط متفاوتی را مطرح می‌سازد. نتایج بررسی‌ها وجود تبعیض جنسیتی را در هر دو نهاد کشور نشان می‌دهد. اما در محورهای مختلف وضعیت شکاف موجود

متفاوت است. زنان با تلاش و جدیت توانسته‌اند تا شکاف موجود بین زنان و مردان را در محور آموزش به طور قابل ملاحظه‌ای کاهش دهند. فرهنگ اولویت تحصیل دختران و پسران که حاصل تغییر در ساختار اقتصادی جامعه در دوره‌ی سازندگی بود خانواده‌ها را به سوی آموزش فرزندان هدایت کرد و بیش از پنجاه درصد فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌ها در این دو دهه زنان هستند. اما در سایر حوزه‌ها به طور عام و در سیاست و اقتصاد به طور خاص، تبعیض جنسیتی بسیار جدی است. سهم زنان در این دو زمینه بسیار ناچیز است. طبق ایدئولوژی جنسیتی نظام حاکم بر احزاب و سمن‌ها، این دو حوزه در اختیار مردان است. فرصت‌های نابرابر اقتصادی مانند اشتغال و درآمدزایی، اختیار شوهر در منع اشتغال زنان در حوزه‌ی اقتصاد و ساختار مردسالارانه در حوزه‌ی سیاست مهم‌ترین عوامل این تبعیض هستند.

جامعه زنان در طی این دو دهه نیز نتوانسته است جایگاه مناسبی در میان احزاب به دست آورد و به اعتقاد مصاحبه‌شوندگان زنان تنها چند حزب مستقل زنانه و سهمی بسیار ناچیز در شورای مرکزی احزاب دارند. شاخه زنان در احزاب مختلف کشور نیز عموماً از یک نام و یک رکن تشریفاتی فراتر نمی‌رود و بسیار روشن است که همین ضعف، توان رقابتی زنان را در بزمگاه انتخابات کاهش می‌دهد.

جدول ۱. مقوله بررسی تبعیض جنسیتی در احزاب و سمن‌ها

Document name	Code	Segment
مصاحبه شماره ۱	وجود نگاه جنسیتی دلیل عدم مشارکت زنان	من به دلیل برخورد جنسیتی از حزب جدا شدم و دیگر فعالیت نکردم.
مصاحبه شماره ۱	وجود نگاه جنسیتی در انتخاب شورای مرکزی	وقت انتخاب رهبری در احزاب، شایستگی ملاک نیست.
مصاحبه شماره ۱	وجود نگاه جنسیتی در انتخاب شورای مرکزی	مرد بودن مهم‌ترین ملاک انتخاب رهبری حزب است.
مصاحبه شماره ۱	ساختار سیاسی جامعه ایران مردسالارانه است	مردان می‌گویند زنان را چه به کار سیاسی. همین که رای می‌دهید کافیست.
مصاحبه شماره ۱	حضور زنان در سمن‌ها به دلیل خدماتی بودن آنها	در سمن‌ها در زمینه آموزش زنان فعالند.
	خوانش مردسالارانه از دین	حضور در تشکل‌های زنان را عامل فساد و به خطر افتادن دین می‌دانند.
مصاحبه	حضور زنان در سمن‌ها	در سمن‌ها زنان حمایت از کودکان و زنان بی‌سرپرست را به

تحلیل گفتمان عدالت جنسیتی در احزاب ... (مرضیه سمائی صحنه سرائی و دیگران) ۱۹۷

Document name	Code	Segment
شماره ۱	به دلیل خدماتی بودن آنها	خوبی انجام می دهند
مصاحبه شماره ۱	حضور زنان در سمن ها به دلیل خدماتی بودن آنها	در سمن ها آموزش به زنان گوی سبقت را از مردان برده است
مصاحبه شماره ۲	وجود نگاه جنسیتی دلیل عدم مشارکت زنان	گاهی یک زن بهتر از ده مرد در احزاب عضو گیری دارد اما کار او دیده نمی شود.
مصاحبه شماره ۲	احزاب زنانه نیز تحت تاثیر نگاه جنسیتی هستند.	زنان در داخل احزاب زنانه بهتر فعالیت می کنند ولی به احزاب زنانه نیز اهمیت نمی دهند.
مصاحبه شماره ۲	تجربه های سیاسی در ایران مردانه است	محیط سمن ها برای حضور زنان امن تر است.
مصاحبه شماره ۲	در تشکلهای اقتصادی زنان جدی گرفته نمی شوند.	در سمن ها با اهداف اقتصادی زنان به حساب نمی آیند
مصاحبه شماره ۲	استفاده ابزاری از زنان در احزاب بیشتر از سمن ها	استفاده ابزاری در نهادها. خوب مطمئناً بله وجود دارد.
مصاحبه شماره ۲	استفاده ابزاری از زنان در احزاب بیشتر از سمن ها	زنانی را که شایسته نیستند که به شکل تیمی به آنها مسئولیت می دهند و تبلیغات می کنند.
مصاحبه شماره ۲	استفاده ابزاری از زنان در احزاب بیشتر از سمن ها	در بعضی از نهادها اینکه چند زن را به طور ویترونی در مناصبی قرار می دهند.
مصاحبه شماره ۲	استفاده ابزاری از زنان در احزاب بیشتر از سمن ها	در ظاهر می خواهند نشان دهند که برابری جنسیتی وجود دارد ولی عملاً تصمیم ها در پشت پرده گرفته می شود.
مصاحبه شماره ۲	استفاده ابزاری از زنان در احزاب بیشتر از سمن ها	عملاً بیشتر انتظار دارند که زنان حرف گوش کن باشند و زنانی را که بیشتر تابع هستند به کار می گیرند.
مصاحبه شماره ۲	آگاهی بخشی جامعه سبب مشارکت بیشتر در احزاب	ولی به طور کلی آگاهی هایی که در جامعه به دلیل شبکه های اجتماعی مجازی که وجود دارد موجب تقویت مشارکت بیشتر زنان در نهادهای سیاسی هم شده است.
مصاحبه شماره ۲	عدم وجود آموزش در احزاب برای توانمندسازی زنان	نقص بزرگ احزاب و نهادها این است که هیچ برنامه ای آموزشی برای کادرسازی زنان ندارند.
مصاحبه شماره ۳	نگاه امنیتی به تشکلهای غیردولتی	تشکلهای غیردولتی از نظر سیستم سیاسی کشورمان خیلی موردپسند نیست.
مصاحبه شماره ۳	نگاه امنیتی به تشکلهای غیردولتی	چون اغلب تشکلهای غیردولتی امنیتی دیده می شود.
مصاحبه شماره ۳	عدم وجود آموزش در احزاب برای توانمندسازی زنان	تشکلهای غیردولتی با شتاب شکل گرفته بودند اما به خاطر شتاب اولیه آموزش بین اعضا وجود نداشت.
مصاحبه	حضور زنان در سمن ها	در سمن ها زنان فعالیت های خوبی در زمینه ی محیط زیست

Document name	Code	Segment
شماره ۳	به دلیل خدماتی بودن آنها	داشتند.
مصاحبه شماره ۳	وجود نگاه جنسیتی در انتخاب شورای مرکزی	زنان را به رهبری حزب انتخاب نمی‌کنند چون نمی‌خواهند به قدرت بالادستی نفوذ کنند.
مصاحبه شماره ۳	خوانش مردسالارانه از دین	گروهی مذهب را دلیل عدم حضور زنان می‌دانند.
مصاحبه شماره ۳	وجود مشکلات ساختاری در احزاب	تعداد احزاب زنانه بسیار کم است و در خفا سیاست‌های احزاب مردانه هم سو با خود دنبال می‌شود.
مصاحبه شماره ۳	وجود مشکلات ساختاری در احزاب	احزاب سیاسی خودشان دچار مشکلات ساختاری هستند.
مصاحبه شماره ۳	مشکلات ساختاری کمتر احزاب زنانه	در احزابی که طرفدار زنان است مشکلات ساختاری کمتر بود.
مصاحبه شماره ۳	مشکلات ساختاری کمتر احزاب زنانه	پذیرش حضور زنان هم از لحاظ فرهنگی و هم از لحاظ ساختاری دچار مشکل بود.
مصاحبه شماره ۳	وجود نگاه جنسیتی در اقشار مختلف جامعه	از طرفی خود زنان تمایل زیادی نداشتند که در کارهای مردانه مشارکت داشته باشند.
مصاحبه شماره ۳	وجود مشکلات ساختاری در داخل احزاب و وجود نگاه جنسیتی در انتخاب شورای مرکزی	ولی شاخه‌های بخش‌های دیگر احزاب در شورای مرکزی یا کمیته اقتصادی و یا هر کمیته دیگری (حقوقی) کمتر حضور زنان به چشم می‌خوردند.
مصاحبه شماره ۳	وجود مشکلات ساختاری در احزاب	ما که احزاب واقعی نداریم که زنان بتوانند از طریق فعالیت در آن به قدرت برسند.
مصاحبه شماره ۳	تجربه‌های سیاسی در ایران مردانه است	احزاب و سمن‌ها به شدت دچار تبعیض جنسیتی هستند.
مصاحبه شماره ۴	ساختار سیاسی جامعه ایران مردسالارانه است	شک نکنید که احزاب و سمن‌ها در ساختار خود دچار تبعیض جنسیتی هستند.
مصاحبه شماره ۴	وجود مشکلات ساختاری در احزاب	ساختار جامعه فعالیت حزبی را بر نمی‌تابد چه رسد به فعالیت زنان در احزاب. خیلی فاصله داریم.
مصاحبه شماره ۴	مشکلات ساختاری کمتر احزاب زنانه	زنان در سمن‌ها راحت‌تر کار می‌کنند و احتمال حضور در شورای مرکزی را دارند
مصاحبه شماره ۴	فرهنگ یکی از دلایل نگاه جنسیتی	تبعیض یک گفتمان حاکم است که باید تغییر فرهنگ پیدا کند.
مصاحبه شماره ۴	تبعیض مثبت بیشتر در احزاب اصلاح طلب	در اغلب احزاب اصلاح طلب برخی تبعیضهای مثبت می‌باشد.

تحلیل گفتمان عدالت جنسیتی در احزاب ... (مرضیه سمائی صحنه سرائی و دیگران) ۱۹۹

Document name	Code	Segment
مصاحبه شماره ۴	تبعیض مثبت مانع برای شایسته سالاری زنان	وجود تبعیض مثبت در کشورمان که خودش عامل منفی است.
مصاحبه شماره ۴	تبعیض مثبت بیشتر در احزاب اصلاح طلب	در اغلب احزاب اصلاح طلب برخی تبعیضهای مثبت می باشد.
مصاحبه شماره ۴	وجود نگاه جنسیتی در داخل شورای مرکزی	شما در تمام احزاب ایران نگاه کنید چند تا خانم دارید جزو مدیرهایش.
مصاحبه شماره ۴	اسیب زنان در جناح منتقدین حاکمیت خیلی بیشتر است.	نگاه حاکم نگاه خوبی نیست نگاه حذف بخش از نیروی فعال جامعه‌ی اصلاح طلب است.
مصاحبه شماره ۵	اسیب زنان در جناح منتقدین حاکمیت خیلی بیشتر است.	بله دچار تبعیض جنسیتی هستند.
مصاحبه شماره ۵	وجود نگاه جنسیتی در داخل شورای مرکزی	ولی از ۱۳۳ تا حزب در شورای عالی احزاب فقط یک خانم بالا رفته.
مصاحبه شماره ۵	اسیب زنان در جناح منتقدین حاکمیت خیلی بیشتر است.	فقط تعداد کمی از زنان آن هم اصولگرا بالا می روند. این یعنی تبعیض در احزاب و سمنها هم وجود دارد.
مصاحبه شماره ۵	وجود نگاه جنسیتی دلیل عدم مشارکت زنان	با من برخوردی شد که دیگر به حزب نرفتم
مصاحبه شماره ۵	فعالیت زنان در احزاب اصول گرا نمایشی است	ولی من در احزاب اصلاح طلب استفاده‌ی ابزاری ندیدم ولی در احزاب اصولگرا زیاد دیدم.
مصاحبه شماره ۵	اسیب زنان در جناح منتقدین حاکمیت خیلی بیشتر است.	احزاب زنانه را هم بیشتر زنانی که به مردان قدرتمند متصل هستند رهبری می کنند و این خودش تبعیض است
مصاحبه شماره ۵	وجود نگاه جنسیتی در ساختار جامعه	شاخه زنان در احزاب به یک عنوان تشریفاتی تبدیل شده است
مصاحبه شماره ۶	سمن ها محیط امن تری برای فعالیت زنان است.	در سمن ها زنان بهتر فعالیت می کنند.
مصاحبه شماره ۶	فعالیت زنان در احزاب اصول گرا نمایشی است	من در سمن ها تبعیضی ندیدم
مصاحبه شماره ۶	وجود نگاه جنسیتی در داخل شورای مرکزی	شورای مرکزی احزاب مردانه است.
مصاحبه شماره ۶	استفاده ابزاری از زنان در احزاب بیشتر از سمن ها	فقط برای رای دادن زن ها را می خواهند شرکت دهند
مصاحبه شماره ۶	وجود نگاه جنسیتی در ساختار جامعه	نگاه جنسیتی در رفتار افراد ممکن است باشد اما در دستورالعمل ها خیر.
مصاحبه	تبعیض در اختصاص منابع مالی	تبعیض بین احزاب خانمها یا بر اساس گرایش فکری احزاب

Document name	Code	Segment
شماره ۶	برای احزاب و سمن‌ها وجود دارد	به آنها هست. ممکن است امکانات مالی تخصیص نیابد.
مصاحبه شماره ۶	تبعیض در اختصاص منابع مالی برای احزاب و سمن	بعضی از سمن‌ها با توجه به سلايق سياسي در دولت حمايت بيشتري مي‌شود.
مصاحبه شماره ۶	وجود نگاه جنسیتی در اقشار مختلف جامعه	البته بعضی از آقایان نگرشی دارند که مخالف خانم‌ها هستند.
مصاحبه شماره ۶	استفاده ابزاری از زنان در احزاب بیشتر از سمن‌ها	خانم دستچردی هم که بالا رفت نمایشی بود
مصاحبه شماره ۶	وجود نگاه جنسیتی در جامعه	یک گفتمان درونی است که باید تغییر کند.
مصاحبه شماره ۷	فرهنگ یکی از دلایل نگاه جنسیتی	تبعیض در احزاب و سمن‌ها ریشه در فرهنگ جامعه دارد.
مصاحبه شماره ۷	فعالیت زنان در احزاب اصول‌گرا نمایشی است	در مواضع احزاب اصول‌گرا نسبت به فعالیت زنان تضاد وجود دارد
مصاحبه شماره ۷	فرهنگ یکی از دلایل نگاه جنسیتی	فرهنگ مردانه احزاب می‌گوید کار سیاسی مردانه است
مصاحبه شماره ۷	خوانش مردسالارانه از دین	اصول‌گرایان معتقدند که زنان فقط در حیطه‌ی بنیان خانواده فعالیت کنند
مصاحبه شماره ۷	سمن‌ها محیط امن‌تری برای فعالیت زنان است.	در احزاب طوری رفتار می‌کنند که انگار محیط برای کار زنان امن نیست.
مصاحبه شماره ۷	سمن‌ها محیط امن‌تری برای فعالیت زنان است.	یکی از دلایل عضویت بیشتر زنان در سمن‌ها به این دلیل است که تبعیض جنسیتی در سمن‌ها کمتر است
مصاحبه شماره ۷	در احزاب اصلاح‌طلب تبعیض جنسیتی کمتر دیده می‌شود.	ارتقا زنان در احزاب اصلاح‌طلب راحت‌تر است
مصاحبه شماره ۸	استفاده ابزاری از زنان در احزاب بیشتر از سمن‌ها	فقط در زمان انتخابات است که زن‌ها را می‌پذیرند
مصاحبه شماره ۸	فعالیت زنان در احزاب اصول‌گرا نمایشی است	زنان در احزاب اصول‌گرا راحت‌تر کار می‌کنند چون از طرف حاکمیت حمایت می‌کنند
مصاحبه شماره ۸	اسبب زنان در جناح منتقدین حاکمیت خیلی بیشتر است.	زنانی که در احزاب اصول‌گرا کار می‌کنند آسوده‌تر فعالیت می‌کنند.
مصاحبه شماره ۸	تأثیر نگاه جنسیتی جامعه در احزاب و سمن‌ها	پدران و برادران مانع فعالیت سیاسی دختران می‌شوند.
مصاحبه شماره ۸	تأثیر نگاه جنسیتی جامعه در احزاب و سمن‌ها	همسرم وسط جلسه‌ی مهم سیاسی زنگ می‌زد که بیا خونه بچه‌ها دعواشون شده.

تحلیل گفتمان عدالت جنسیتی در احزاب ... (مرضیه سمائی صحنه سرائی و دیگران) ۲۰۱

Document name	Code	Segment
مصاحبه شماره ۸	فرهنگ یکی از دلایل نگاه جنسیتی	وجود تبعیض در احزاب و سمن‌ها مربوط به عرف جامعه است.
مصاحبه شماره ۹	وجود نگاه جنسیتی دلیل عدم مشارکت زنان	زنان در تصمیم‌گیری‌های احزاب نقشی ندارند.
مصاحبه شماره ۹	اسیب زنان در جناح متقدین حاکمیت خیلی بیشتر است.	من چندبار به خاطر حمایت از کاندیدای حزب اصلاح‌طلب پیگیری قانونی شدم.
مصاحبه شماره ۹	وجود نگاه جنسیتی در انتخاب شورای مرکزی	گاهی برای عضویت در شورای مرکزی شرایطی را می‌گذارند که زنان به دلیل دور بودن از فعالیت‌های سیاسی آنه را در کارنامه‌ی خود ندارند. این عین تبعیض است.
مصاحبه شماره ۹	نگاه امنیتی به تشکل‌های غیردولتی	به دلیل فعالیت‌های حزبی چندبار در دانشگاه، سوال و جواب می‌کردند.
مصاحبه شماره ۹	وجود نگاه جنسیتی دلیل عدم مشارکت زنان	برای ضربه زدن سیاسی از جنس زن بودن او استفاده کرده و او را تهدید می‌کردند که با تهمت زدن آبرویش را می‌برند.
مصاحبه شماره ۹	احزاب زنانه هم تحت تاثیر تبعیض جنسیتی هستند	احزاب زنانه هم به راحتی نمی‌توانند کار کنند.
مصاحبه شماره ۱۰	فعالیت زنان در احزاب اصول‌گرا نمایشی است	توجه به زنان در احزاب اصول‌گرا نمایشی است.
مصاحبه شماره ۱۰	وجود نگاه جنسیتی در انتخاب شورای مرکزی	روسای احزاب زنانه هم به دلیل حمایت از بعضی احزاب مردانه تصمیم‌گیرنده‌ی اصلی نیستند.
مصاحبه شماره ۱۰	وجود نگاه جنسیتی در انتخاب شورای مرکزی	وقتی قرار است یک زن به عنوان رئیس انتخاب شود مردان می‌گویند مگر مرد نداریم.
مصاحبه شماره ۱۰	اسیب زنان در جناح متقدین حاکمیت خیلی بیشتر است.	من چندبار احضار شدم به دلیل فعالیت سیاسی و حمایت از یک کاندیدا
مصاحبه شماره ۱۱	سمن‌ها محیط امن تری برای فعالیت زنان است.	سمن‌ها به دلیل خدماتی که می‌دهند زنان راحت‌تر فعالیت می‌کنند.
مصاحبه شماره ۱۱	تاثیر وجود نگاه جنسیتی جامعه در تشکل‌ها	همسران مخالف حضور زنان در احزاب هستند.
مصاحبه شماره ۱۱	خوانش مردسالارانه از دین	شرط ازدواج همسرم کناره‌گیری از فعالیت‌های سیاسی بود به دلیل اجازه همسر
مصاحبه شماره ۱۱	خوانش مردسالارانه از دین	احزاب اصول‌گرا به دلایل شرعی فعالیت زنان را محدود می‌دانند.
مصاحبه شماره ۱۱	تاثیر وجود نگاه جنسیتی جامعه در تشکل‌ها	پدران مخالفت می‌کنند با حضور فرزند در حزب سیاسی

Document name	Code	Segment
مصاحبه شماره ۱۱	تبعیض مثبت بیشتر در احزاب اصلاح طلب	تبعیض مثبت در احزاب اصول گرا نیست
مصاحبه شماره ۱۱	وجود نگاه جنسیتی در داخل شورای مرکزی	رهبری حزب به زن‌ها سپرده نمی‌شود.

جدول ۲. ساماندهی بصری مقوله وجود تبعیض جنسیتی در احزاب و سمن‌ها

بررسی وجود یا عدم وجود تبعیض جنسیتی در احزاب و سمن‌ها	
کدها	تعداد تکرار کدها
به احزاب زنانه اجازه‌ی کارکردن داده نمی‌شود.	۶
وجود نگاه جنسیتی دلیل عدم مشارکت زنان است.	۴
در انتخاب شورای مرکزی نگاه جنسیتی وجود دارد.	۱۰
ساختار سیاسی جامعه ایران مردسالارانه است.	۵
حضور زنان در سمن‌ها به دلیل خدماتی بودن فعالیت آنهاست.	۴
احزاب زنانه نیز تحت تاثیر نگاه جنسیتی هستند.	۱
در تشکل‌های اقتصاد زنان جدی گرفته نمی‌شوند.	۱
استفاده ابزاری از زنان در احزاب بیشتر از سمن‌هاست.	۸
آگاهی بخشی جامعه سبب مشارکت بیشتر در احزاب می‌شود.	۱
عدم وجود آموزش در احزاب برای توانمندسازی زنان،	۲
در احزاب مردانه اهداف زنانه پیگیری نمی‌شود.	۶
وجود نگاه امنیتی به تشکل‌های غیردولتی،	۶
خوانش مردسالارانه از دین،	۶
وجود مشکلات ساختاری در احزاب،	۵
مشکلات ساختاری کمتر در احزاب زنانه	۳
فرهنگ یکی از دلایل نگاه جنسیتی است.	۴
تبعیض مثبت بیشتر در احزاب اصلاح طلب وجود دارد.	۴
تبعیض مثبت مانعی برای شایسته‌سالاری زنان،	۱

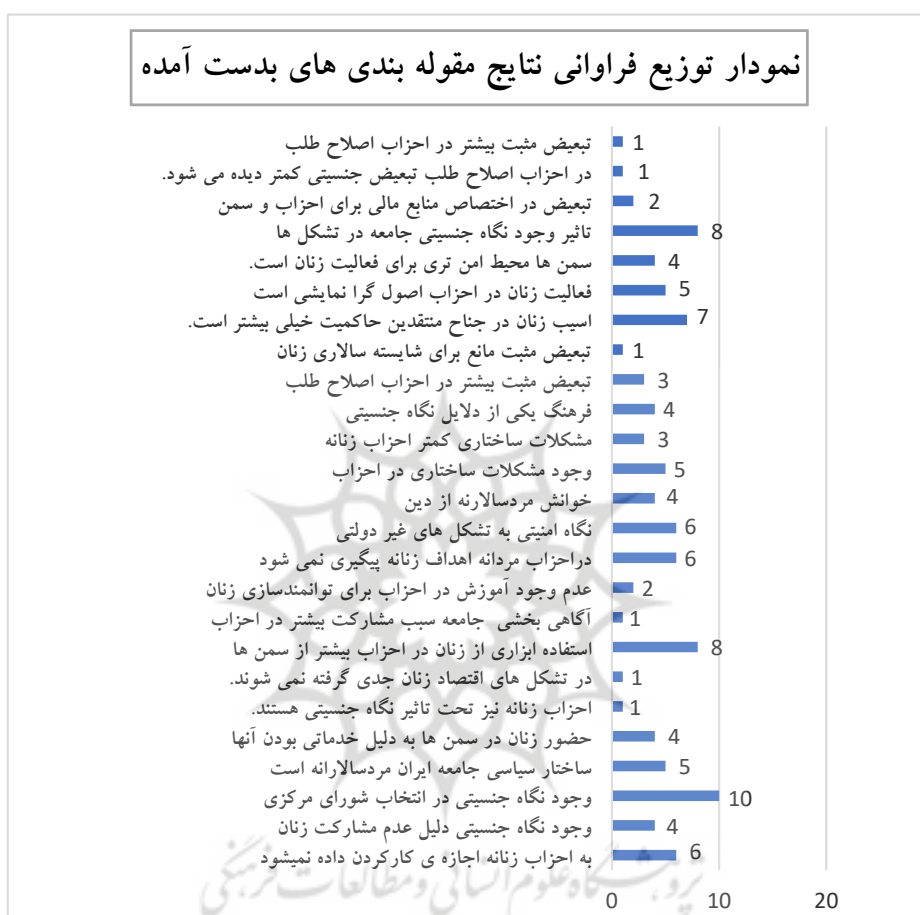
تحلیل گفتمان عدالت جنسیتی در احزاب ... (مرضیه سمائی صحنه سرائی و دیگران) ۲۰۳

بررسی وجود یا عدم وجود تبعیض جنسیتی در احزاب و سمن‌ها	
تعداد تکرار کدها	کدها
۷	آسیب زنان در جناح متقدمین حاکمیت خیلی بیشتر است.
۵	فعالیت زنان در احزاب اصول‌گرا نمایشی است.
۴	سمن‌ها محیط امن تری برای فعالیت زنان است.
۸	تاثیر وجود نگاه جنسیتی جامعه در تشکل‌ها،
۲	تبعیض در اختصاص منابع مالی برای احزاب و سمن وجود دارد.
۱	در احزاب اصلاح‌طلب تبعیض جنسیتی کمتر دیده می‌شود.

جدول ساماندهی بصری داده‌های پژوهش به روشنی بر این استدلال صحنه می‌گذارد که دو نهاد مدنی احزاب و سازمان‌های مردم‌نهاد که وجودشان از نشانه‌های توسعه‌ی سیاسی و اجتماعی در کشور است، دچار معضل تبعیض جنسیتی هستند و به زعم بیشتر مصاحبه‌شوندگان تبعیض جنسیتی در احزاب اصول‌گرا مشهود است و دلیل آن را تاکید بیشتر اصول‌گرایان بر نقش زنان در تحکیم خانواده می‌دانند. به این دلیل که مشارکت زنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی، سبب کم‌رنگ شدن نقش همسری و مادری خواهد بود. زنان اصلاح‌طلب معتقد بودند که به دلیل رویکرد سیاسی حاکم بر جامعه و حمایت حاکمیت از جریان‌های اصول‌گرا، زنان اصول‌گرا برای مشارکت سیاسی مشکلات کمتری دارند و هرچند که فعالیت آنان در احزاب سیاسی بیشتر نمایشی است اما زنان با اطمینان خاطر بیشتر و احساس امنیت بهتری فعالیت می‌کنند. آنان معتقدند که تبعیض جنسیتی در داخل احزاب به مراتب بیشتر از سمن‌هاست و مهم‌ترین دلیل این تبعیض ماهیت ساختار احزاب سیاسی و موضوع قدرت در آن است. حال آنکه ماهیت فعالیت سمن‌ها خدماتی و اجتماعی است. و خانواده‌ها رغبت بیشتری به فعالیت دختران و همسرانشان در سمن‌ها دارند و دلیل آن را محیط امن‌تر سمن‌ها می‌دانند. نکته‌ی مهم دیگر بحث خوانش‌های مردانه از دین است. تعداد قابل توجهی از کدها خوانش مردانه از دین را دلیل کم‌رنگ بودن مشارکت زنان در احزاب و سمن‌ها می‌دانند.

تعداد قابل ملاحظه‌ای از زنان معتقد بودند که وجود تبعیض مثبت در مقررات و قوانین احزاب و سمن‌ها می‌تواند سبب افزایش میزان عاملیت زنان باشد و برعکس اصلاح قوانین

احزاب به خصوص برای پذیرش شرایط رهبری در حزب و یا عضویت در شورای مرکزی عاملی تقویت کننده است.

نمودار ۱. نمودار توزیع فراوانی پاسخ های مصاحبه شوندهگان (مقوله وجود تبعیض جنسیتی در احزاب و سمن ها)

نمودار فوق نشان می دهد که نگاه جنسیتی در درون احزاب و سمن ها نیز حاکم است. هرچند از دید مصاحبه شوندهگان وجود نگاه جنسیتی در احزاب به دلیل نوع ساختار و جنس فعالیت هایشان به مراتب بیشتر از سمن هاست. مصاحبه شوندهگان معتقد بودند که با وجود آن که این نگاه در درون احزاب اصلاح طلب کمتر از احزاب اصول گرا مشهود است اما آسیب زنان

تحلیل گفتمان عدالت جنسیتی در احزاب ... (مرضیه سمائی صحنه سرائی و دیگران) ۲۰۵

قربانی نگاه جنسیتی در جامعه، برای زنانی که در احزاب منتقد حاکمیت حضور دارند به مراتب بیشتر است. نظرات بیشتر مصاحبه شوندگان حاکی از آن است که حضور زنان در احزاب اصول‌گرا بیشتر نمایشی است و آنها شرایط لازم برای تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی در حزب را ندارند. هرچند در هنگام تقسیم مسئولیت‌ها برای پست‌های کلیدی آنان شانس بیشتری نسبت به سایرین دارند.

۷. نتیجه‌گیری

در جامعه‌ی ایران باورهای اسلامی، ضرورت‌های انقلابی و مطلوبیت‌های اجتماعی از همان زمان ظهور انقلاب اسلامی، حضور زنان در جامعه را یک عامل مهم در پیشبرد اهداف سیاسی انقلاب اسلامی برشمرد. انقلاب اسلامی فرصتی مناسب برای جمعیت زنان ایران بود که فارغ از همه‌ی دیدگاه‌های سیاسی، ایدئولوژی، فرهنگ سیاسی و اعتقادات مذهبی صحنه‌ای برای حضور بیابند و مشتاقانه در بستر انقلاب به دنبال به رخ کشاندن قابلیت‌های حضور اجتماعی و سیاسی خود بودند. بروز جنگ بلافاصله بعد از انقلاب اسلامی، سبب گشت که زنان برای حمایت از وضعیت معیشت خانواده نیز وارد عرصه‌های اقتصادی شوند.

بررسی‌ها برای دستیابی به الگویی مناسب برای مشارکت زنان بعد از انقلاب اسلامی نشان داد که با وجود ارتقاء میزان حضور توده‌ی زنان در جریان انقلاب اسلامی و بعد از آن، اما رشد مناسبی از مشارکت را در سطح نخبگان زن شاهد نیستیم. این موضوع دلایل بسیاری دارد. از جمله اینکه در جامعه‌ی ما سیاست و قدرت امری مردانه است و حضور زنان در سیاست به معنای زن‌زدایی است. جامعه‌پذیری نقش زنان در قالب مادری و همسری، به توجیحات ایدئولوژیکی و جامعه‌ی سنتی ایران باز می‌گردد. با وجود اینکه در قانون اساسی جمهوری اسلامی هیچ منع قانونی برای حضور زنان در در ارکان مهم تصمیم‌گیری، قانونگذاری و قدرت وجود ندارد اما واقعیت جامعه‌ی ایران نشان می‌دهد که مشارکت زنان که محرک اصلی جامعه‌اند، متناسب با علایق و اخلاقیات مردانه کم و زیاد می‌شود. هرگاه که کرسی‌های قدرتمند مردانه خواسته‌اند، از انبوه توده‌ی زنان امواجی آفریده‌اند که پایه‌های حکومت‌ها را به لرزه درآورده است. اما آن زمان که کرسی‌های قدرت را تقسیم می‌کنند، زنان را جایگاهی نیست. بررسی‌های این پژوهش حاکی از این بود که احوالات جامعه بر عاملیت زنان در نهادهای مدنی چون احزاب و سمن‌ها نیز تاثیر مستقیم داشته است. بررسی این موضوع در دو دهه‌ی ۷۰ و ۸۰ که آغاز و اوج فعالیت احزاب و سمن‌ها بعد از انقلاب اسلامی را در کارنامه

خود دارد، نشان داد که قشرهای مختلف زنان وقتی به دلایلی نظیر ساختار مردسالارانه‌ی حاکم بر فرهنگ، دین و سیاست کشور، نتوانستند جایگاهی مناسب برای حضور فعالانه در احزاب بیابند برای ایفای نقش خود به راه‌اندازی انجمن‌های زنانه و عضویت در سازمان‌هایی مردمی و غیردولتی پرداختند تا در سایه‌ی فعالیت در آن‌ها بر قانون‌گذاری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها به نفع جامعه‌ی زنان و تحقق عدالت و برابری تأثیرگذار باشند. نگاه دولت سازندگی به مشارکت زنان و فراهم آوردن عرصه‌های علمی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی برای مشارکت زنان توانست شرایطی را رقم زند که زن ایرانی گم شده‌ی حضور خود در اجتماع را در مشارکت فعالانه در احزاب و سمن‌ها ببیند.

مسئله‌ی مشارکت زنان ایرانی در جامعه با نهضت زنان در اروپا و ایدئولوژی حاکم بر جنبش آنان مبنی بر اصولی مانند فمینیسم و تساوی مرد و زن مربوط بوده و واقعیت جامعه جهانی حاکی از تأثیر غیرقابل انکار این جنبش‌ها همراه با ورود مدرنیته به ایران دارد. زن ایرانی حتی با رعایت حجاب کامل اسلامی می‌توانسته است که از این جنبش‌ها تاسی بجوید. در کنار این تأثیر غیرقابل انکار وجود عناصر نمادین و پررنگ دینی و ملی نیز نقش ویژه‌ای داشتند. این بدین معناست که جنبش‌های اجتماعی زنان ایرانی نیز هم چون مردان با وجود ریشه‌های عمیق دینی و ملی، از جریان‌های سیاسی موجود تحت عنوان فمینیسم اسلامی تأثیر پذیرفته است. حرکت روبه جلو زنان در دو دهه‌ی ۷۰ و ۸۰ نیز از این امر مستثنی نیست.

جایگاه زنان در رهبری سیاسی و مشاغل بالادستی در کشورمان هنوز فاصله‌ی زیادی برای هم ردیف‌شدن با مردان دارد. بهترین گواه آن کمیت اندک رهبران زن در احزاب و سمن‌هاست و به رغم حضور بیشتر زنان نسبت به گذشته هنوز تفاوت‌های پررنگی وجود دارد و دستیابی به راس قدرت هنوز آرزویی دست نیافتنی است. نتایج این پژوهش نشان داد که رفتار دولت‌ها و نوع مواجهه‌ی آن‌ها با رویکرد احزاب و سمن‌ها و در تقسیم نقش‌های بالادستی بسیار تأثیرگذار بوده است. هرگاه سطح نهادسازی و سطح شفافیت در آنها ارتقا یابد دستیابی به عدالت جنسیتی نیز سهل‌تر خواهد بود. احزاب سیاسی با طبقه‌بندی و کانال‌بندی نظرات شهروندان (زنان و مردان) از تکثر نظرات کوچک‌جولوگیری و راه سیاست‌گذاری را آسان‌تر خواهد کرد. احزاب سیاسی در صورتی به وظیفه‌ی اصلی خود رسیده‌اند که به عنوان یک نهاد سیاسی حقوقشان تضمین شود. حقوقی مانند آزادی اجتماعات یا آزادی بیان. از طرفی در درون احزاب نیز باید اصل خودتنظیمی رعایت شود. یعنی قواعد حاکم در درون احزاب منصفانه باشد تا به حکمرانی منصفانه و کارآمد منتهی گردد. قانون‌گذاری حاکم بر احزاب سیاسی

می‌تواند موجب تبعیض علیه زنان باشد. اگر در درون احزاب مقرراتی وضع گردد که زنان نتوانند آن را اجرا کنند و فرصت لازم برای دستیابی به قدرت را از آن سلب کند، به مثابه‌ی تبعیض علیه زنان است. مثلاً اگر شرط انتخاب در شورای مرکزی یک حزب سابقه‌ی عضویت یا سابقه‌ی کار در آن زمینه باشد برای زنان که فرصت برابر با مردان را نداشته‌اند مصداق بی‌عدالتی جنسیتی است. مطالعات نشان داد که در خود احزاب نیز نیاز به تغییرات اساسی بر علیه تبعیض هستیم. در یک فرآیند صحیح و رو به رشد در دنیای سیاسی لازم است که احزاب سیاسی را جدای از فضای سیاسی نبینیم. هرچه مشارکت زنان در احزاب بیشتر شود مشارکت زنان را در جامعه تحت الشعاع قرار می‌دهد. اما آنچه مسیر حرکت احزاب در کشورمان را تعیین می‌کند معیاری فایده‌گرایانه است. اگر مشارکت زنان احتمال موفقیت حزب را بیشتر می‌کند باید تعداد زنان بیشتری را جذب کرد. در اینجا مباحث حقوق بشری به نفع زنان مطرح نیست. گفتمان حاکم با موضوع تبعیض مثبت یا عدالت جبرانی زاویه دارد اما در مناسباتی که قرار است حضور زنان منجر به قدرت رسیدن رهبران سیاسی باشد ممکن است که بکار گرفته شود.

آنچه که مسلم است احزاب سیاسی به معنای واقعی عملاً می‌توانند از مشارکت زنان بهره‌مند شوند. مشارکت زنان در یک حزب مفید خواهد بود چراکه تصویر عمومی آن حزب بهبود خواهد یافت. مشارکت زنان منجر به سیاست‌گذاری و خط‌مشی‌گذاری همه‌جانبه در زوایای گوناگون خواهد بود. حضور زنان راهبردهای انتخاباتی را بهبود خواهد بخشید یعنی تعداد کاندیداها متنوع موجب شرکت علایق و سلاقی متفاوت خواهد بود و سبب افزایش تعداد رای‌دهندگان خواهد شد. به ویژه زمانی که رهبران احزاب سیاسی را زنان تشکیل دهند آثار مثبتی برای رای‌دهندگان هر دو جنس خواهد داشت. اعتماد عمومی به سیستم سیاسی افزایش پیدا کرده و مسائل مهمی چون آموزش، بهداشت، سلامت و دسترسی به عدالت و مسائلی از این دست که دغدغه‌ی جمعیت زنان است در برنامه‌ی سیاست‌گذاری‌ها مورد توجه قرار خواهد گرفت. از نظر اقتصادی نیز مسم‌ثمر خواهد بود چون زنان تمایل دارند تا درآمد خود را صرف آموزش و سلامت کودکان نمایند. در نهایت استفاده‌ی گسترده از ظرفیت مشارکت زنان سبب فهم بهتری از مسائل مرتبط با برابری جنسیتی در جامعه می‌شود. به هر روی هم برای دیدگاه‌های فایده‌نگر و هم دیدگاه‌های عدالت محور مشارکت زنان در احزاب مفید خواهد بود.

با همه‌ی این توصیف‌ها اما در ایران، احزاب سیاسی واقعی به دلیل عدم حمایت حاکمیت از آنها وجود ندارد. در قانون اساسی کشورمان نیز به دلیل استنباط از شریعت، موضوع برابری زنان و مردان مطرح نمی‌باشد به همین دلیل پیوستن به بعضی از کنوانسیون‌ها به دلیل مغایرت با شریعت امکان‌پذیر نیست. فمینیسم اسلامی به دنبال خوانشی جدید از کتاب مقدس است تا مغایرت موجود مرتفع شود. فمینیسم اسلامی معتقد است که خوانش مردانه از قرآن در طول این سالها منجر به سلطه‌ی بلامنازعه‌ی مردان بر زنان شده است و این در حالیست که فرامین اسلامی با آنچه اکنون حکم‌فرماست تفاوت‌های بنیادین دارد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که جامعه‌ی زنان ایرانی بعد از انقلاب اسلامی با وجود موفقیت‌های بسیار اما هم‌چنان با ایده‌آل‌های یک جامعه‌ی پویا، فراگیر و به دور از تبعیض‌های جنسیتی فاصله دارد. زنان کشورمان به دنبال ایجاد یک جامعه‌ی آرمانی، تحقق آرزوهای از دست رفته‌ی خود در احزاب را به فعالیت در سازمان‌های مردم‌نهاد دیدند. نتایج حاصل از داده‌های پژوهش نشان داد که به زعم زنان تاثیرگذار در حیطه‌ی احزاب و سمن‌ها، علاقه‌ی زنان به مشارکت در سمن‌ها برای دستیابی به حداقل حقوق از دست رفته‌ی خود در احزاب است. البته این اشتیاق را می‌توان به فال نیک گرفت. چرا که دریافتیم مشارکت در نهادهای مدنی چون انواع سمن‌ها می‌تواند تمرینی برای حضور آگاهانه‌تر زنان در احزاب و مسئولیت‌های سیاسی بالادستی باشد.

پی‌نوشت

۱. این نرم افزار برنامه‌ای کاربردی ویژه تحقیق کیفی است که محیط مناسبی را برای تحلیل محتوای متن فراهم می‌کند و جهت تحلیل داده‌های ساختارنیافته مانند مصاحبه‌ها، مقالات، رسانه‌ها، نظر سنجی، مطالعات کیفی و ... بکار گرفته می‌شود.

کتاب‌نامه

قرآن مجید،

- احمدوند، ولی محمد؛ خراسانی، رضا؛ (۱۳۹۶) «امکان‌سنجی تحزب در جمهوری اسلامی ایران» سیاست متعالیه تابستان - شماره ۱۷، صص ۱۳۷-۱۵۴
- چراغی کوتیانی، اسماعیل، (۱۳۹۳) «رویارویی ایرانیان با فمینیسم ایرانی تا فمینیسم اسلامی»، معرفت، شماره ۱۹۹، صص ۳۱-۴۸
- حسین‌زاده، ابوالحسین، عباسیان، حسین (۱۳۹۴) «نقد و بررسی مبانی فکری و شاخصه‌های فمینیسم اسلامی»، انسان پژوهی دینی، پاییز و زمستان، شماره ۳۴، صص ۲۰۷-۲۲۸

تحلیل گفتمان عدالت جنسیتی در احزاب ... (مرضیه سمائی صحنه سرائی و دیگران) ۲۰۹

خلیلی، محسن (۱۳۸۶) «آسیب شناسی مشارکت زنان در جامعه معاصر ایران»، پژوهش زنان، دوره ۵، شماره ۲، ص ۳

زاهد، زیدالله، نصرالهی، زهرا، مهینی زاده، منصور (۱۳۹۹) از تبعیض جنسیتی به سوی برابری و رشد اقتصادی (مطالعه کشورهای در حال توسعه) زن در توسعه و سیاست، شماره ۷۰، صص ۶۴۳ - ۶۶۲،

شفیعی سروستانی، ابراهیم، (۱۳۷۹) جریان‌های دفاع از حقوق زنان در ایران، قم، موسسه فرهنگی طه شهیدیان، حامد (۱۳۷۷) «فمینیسم اسلامی و جنبش زنان ایران»، ایران‌نامه. پاییز، شماره ۶۴، صص ۶۱۱ - ۶۴۰، عالی زاد، اسماعیل، (۱۳۸۴-۱۳۸۳) بررسی نقش وسایل ارتباط جمعی در مشارکت سیاسی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی،

عباس‌زاده، سعیده (۱۳۹۴) «بررسی تطبیقی پنج برنامه توسعه کشور، پیرامون دستیابی به عدالت جنسیتی با تاکید بر وضعیت آموزش عالی زنان در ایران و مقایسه آن با وضعیت جهان»، پژوهشنامه زنان سال ششم بهار شماره ۱

فراست‌خواه، مقصود، ۱۴۰۰، روش تحقیق در علوم اجتماعی (با تاکید بر نظریه برپایه) گراند تئوری GTM، تهران، آگاه،

فریدمن، جین، (۱۳۸۱)، فمینیسم، (فیروزه مهاجر)، چاپ دوم، تهران: آشیان.

قادرزاده، امید؛ رضازاده، فاطمه (۱۳۹۸) «مطالعه‌ی تجربه‌ی زیسته و درک زنان از فعالیت و مشارکت در نهادهای مدنی» جامعه شناسی نهادهای اجتماعی پاییز و زمستان - شماره ۱۴ صص ۶۳ - ۹۶

قاسمی‌پور، فاطمه، نصرت خوارزمی، زهره؛ نصرت خوارزمی، حنا (۱۳۹۹) «کنش فرهنگی زنان پس از انقلاب اسلامی: تحلیل گفتمان مطالبات فمینیسم اسلامی در جمهوری اسلامی ایران» مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، زمستان، دوره نهم - شماره ۴، صص ۹۳۷ تا ۹۶۶

کدیور، جمیله، (۱۳۷۵)، زن، چاپ اول، تهران: اطلاعات.

محسنی، رضا علی؛ خوشفر، غلامرضا؛ بابایی، قربان علی؛ ابراهیمی، میترا (۱۳۹۲) «بررسی عامل‌های موثر بر انگیزه مشارکت زنان در سازمان‌های مردم‌نهاد» نشریه زن و جامعه، تابستان، سال چهارم - شماره ۲ صص ۱۶۷ تا ۱۹۰

مسعودنیا، حسین؛ نظری، مینا؛ محمدی‌فر، نجات (۱۳۹۲) «مطالعه تطبیقی حضور زن در قوه مقننه: تحولات قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران» دوره ۱۱، شماره ۴، زمستان، صص ۵۷۵-۵۹۴

میرخانی، عزت-السادات (۱۳۹۲)؛ «تحلیل عدالت جنسیتی در مناسبات عاطفی، اخلاقی و روابط اقتصادی خانواده»، زن در فرهنگ و هنر، بهار، دوره پنجم - شماره ۱، صص ۱۰۳ تا ۱۲۴

میرخانی، عزت‌السادات، شاکری گلپایگانی، طوبی، بدره، محسن (۱۳۹۳)، «تطور روش‌شناختی در جریان موسوم به «فمینیسم اسلامی» مطالعات جنسیت و خانواده» شماره ۳، صص ۱۶۹ تا ۲۰۴

میشل، آندره، (۱۳۸۳) جنبش زنان، زنجانی‌زاده، هما، مشهد، نشر نیکا

۲۱۰ جستارهای سیاسی معاصر، سال ۱۵، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۳

نوذری، حسینعلی (۱۳۸۱) احزاب سیاسی و نظام‌های حزبی، تهران: گستره.

Barlas, Asma, (2002) *Believing women in Islam, unreading Partrirchal i*Interpretions of the Quran,
University of texas press, Austin, united States of America,

OSCE;(2014), *Handbook On promoting Women's Participation in Political Parties*, OSCE Office for
Democratic Institutions and Human Rights.

Badran, Morgot 2002. *Islamic Feminism : What 's In a Name?*, AlAhram Weekly online 569 . January,
in <http://www.weekly.ahram.org>

آخرین بازدید ۱۴۰۰/۷/۱۰ پرتال خبری وزارت کشور <https://moi.ir>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی